МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ПОГРОЗИ ЯК ВИЯВ КОМУНІКАТИВНОГО САДИЗМУ

Ксенія Тараненко
кандидат філологічних наук
Університет митної справи та фінансів
E-mail: xtaranenko@gmail.com
http://orcid.org/0000-0001-6518-0426

Комунікативний садизм – це один із виявів широкої проблеми психологічного насильства. Садизм як поняття перш за все асоціюється із фізичною агресією, проте сприймання насильства винятково як завдання фізичних ушкоджень не вичерпне. Менш помітний, але не менш шкідливий комунікативний садизм.

Комунікативний садизм досить важко визначити, оскільки будь-яке насильство належить до соціально неприйнятних моделей поведінки, які засуджуються суспільством, а деякі караються законом. Часто навіть сам суб'єкт деструктивного спілкування не може собі зізнатися в тому, що він свідомо і планомірно завдає страждань співрозмовнику, не кажучи вже про зізнання, що ці страждання приносять йому задоволення. Поняття комунікативного садизму потрібно відрізняти від виявів вербальної агресії, оскільки агресія може бути викликана психічним механізмом самозахисту, а не спробою принизити чи знівелювати честь та гідність іншої особи. Основними критеріями визначення комунікативного садизму є деструктивна інтенція мовця та його позитивний емоційний стан.

Комунікативне насилля може здійснюватися на різних рівнях впливу на особистість адресата: критика особистості, родини, вчинків, лайки та образи, а також свідоме мовчання. Комунікативні садисти керуються такими тактиками вербального насилля: обурення, образа, погроза, звинувачення, глузування, докір. У пропонованому дослідженні детально розглянемо одну із найпотужніших тактик емоційного тиску на особистість – погрозу.

Мовленнєвий акт погрози (менасиву) спрямований на зміну поведінкової чи емоційної сфери особистості адресата через апеляцію до почуття страху чи побоювання. Це засіб агресивної цілеспрямовано деструктивної комунікативної поведінки, що виникає за умов напруженого, ускладненого спілкування і спрямований на досягнення мети лише адресанта (мовця-агресора, автора погрози).

Мовленнєвий акт погрози має двокомпонентну структуру, яка складається з протазису й аподозису. Протазис – це вимога, що висувається мовцем до адресата, аподозис – це обіцянка негативних наслідків у випадку невиконання цієї вимоги. Наприклад: – *Якщо віддаси мені все, сини – твої* (протазис). *Як ні – підеш світом бомжувати і дітей не бачитимеш* (аподозис)*! – відрізала немилосердно* (Куява, 2015: 124). Мовленнєвий акт погрози характеризується категоричністю, цілеспрямованістю і високим рівнем експресивності, імпліцитно чи експліцитно виконує маніпулятивну функцію, що знаходить свій вияв через вербальні (прямі й опосередковані) та невербальні мовні засоби.

Комплексний мовленнєвий акт погрози (менасиву) має дві ілокутивні сили: спонукальну (вимогу до адресата здійснити якусь дію) та комісивну (зобов'язання мовця здійснити певну дію в майбутньому у разі невиконанні вимоги). Мовленнєвий акт погрози потрібно відрізняти від схожих на неї поради та попередження. Мовленнєвий акт погрози здійснюється з позицій сили, тоді як основна інтенція поради – передати свій життєвий досвід. У погрозі превалюють інтереси мовця, а порада повність ґрунтується на користі для адресата, наприклад: *Ту другу хату дивитися не раджу. Там сталося криваве, страшне, звіряче вбивство. Кілька років тому. І з того часу хазяйка як не старається, а хату продати не може* (Люко Дашвар, 2010: 143). Однак, завуальована погроза може виражатися й модифікованим мовленнєвим актом поради: *До міліції не раджу звертатися, бо комусь біда буде* (Люко Дашвар, 2010: 208). Співіснування двох ілокуцій – поради й погрози простежується за наявності

у висловленні власне поради аргументативної частини, яка є комісивом негативних наслідків для адресата.

Менасивні мовленнєві акти слід відрізняти також від мовленнєвий актів попередження, оскільки попередження лише повідомляє адресата про можливі наслідки й не є спробою примусити його уникнути можливих неприємностей. Наприклад: *Якщо ти не догодиш м'ясареві, свіжина буде не така смачна* (Матіос, 2011: 62). Здійснення насильницького впливу погрози іноді нашаровується на мовленнєвий акт попередження: *Я тебе востаннє попереджаю! – вимовив він зненацька після цілковитої тиші* (Іздрик, 2006: 98).

За теорією В. І. Карасика зараховуємо погрозу до статусно-маркованих мовленнєвих актів, вибір яких залежить від статусу комуніканта (Карасик, 2009: 202). Погроза – це завжди шантаж, обмеження свободи дій адресата, коли мовець-агресор диктує свої умови (наказ, вимога) і вказує на свої дії в майбутньому у випадку невиконання його вимог. У мовленнєвих актах погрози позиції комунікантів наперед визначені, оскільки ґрунтуються на задоволенні комунікативної мети мовця-агресора через залякування адресата. Погрожування як керування поведінкою співрозмовника передбачає цілковите ігнорування інтересів останнього, домінування над ним на фоні підвищення власного статусу, що й визначає зарахування тактик погрози до феномену комунікативного садизму.

Отже, погроза як складний директивно-комісивний мовленнєвий акт негативно впливає на емоційну сферу особистості адресата та є прямим засобом здійснення психологічного насилля в комунікації.